

Iran's Criminal Judicial Policy in the Field of Crimes and Violations Regarding Transgenic Products in Iran and the United States

Seyed Hossein Ahmadi Golian¹
Hossein Taji²
Mohammad Behrouzieh³

Received: 22 January 2025

Reception: 31 August 2025

Abstract

Achieving a sustainable food chain and ensuring food security for the human race is one of the major concerns of countries in recent years. Population growth, problems and environmental concerns have caused governments to take action take special steps to ensure food security nationally and internationally& They have to produce and consume more transgenic food products. For human health and the environment, the production and consumption of such products, due to their unknown nature, requires the development of laws that are necessary. This research has been done by descriptive and analytical methods & It tries to extract the challenges related to the issue by analyzing the dimensions of the criminal policy, and to explain the reasons for the pros and cons. Because the process of production and consumption of transgenic products, causes the emergence and occurrence of all kinds of crimes and possible violations and damages to natural and legal persons and also imposes criminal, civil and disciplinary responsibilities on the factors involved, to achieve goals and strategies. The successes do not justify the existing criminal policy and suggest the necessary reforms.

Keywords: Criminal Policy, Crimes and Violations, Transgenic Products, Criminal and Civil Liability.

¹PhD student, Department of Criminal Law and Criminology, Mashhad Branch, Islamic Azad University, Mashhad, Iran.

²Assistant Professor, Department of Criminal Law and Criminology, Mashhad Branch, Islamic Azad University, Mashhad, Iran (Corresponding author).

³Assistant Professor, Department of Law, Tehran Branch, Payam Noor University, Tehran, Iran

<http://doi.org/10.30510/psccci.2025.501540.1232>

سیاست جنایی قضایی ایران در قلمرو جرایم و تخلفات ناظر بر محصولات تراریخته در ایران و آمریکا

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۱/۰۳

سید حسین احمدی گلیان^۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۶/۰۹

حسین تاجی^۲

محمد بهروزیه^۳

چکیده

تحقق زنجیره غذایی پایدار و تأمین امنیت غذایی برای نسل بشر از جمله نگرانی های عمده کشورها در سال های اخیر بوده و افزایش جمعیت، چالش ها و مخاطرات زیست محیطی پیش روی، موجب شده دولت ها رویکرد های ویژه ای به منظور تأمین امنیت غذایی در سطح ملی و بین المللی در پیش گرفته و ناگزیر به تولید و مصرف بیشتر محصولات غذایی تراریخته شده اند. حفظ سلامت انسان و محیط زیست و گسترش روز افزون تولید و مصرف اینگونه محصولات با وجود مزایا و معایب جدید و ناشناخته بودن آن، تدوین سیاست جنایی (تقنینی و اجرایی و قضایی) کارآمدی را می طلبد که ضرورتی اساسی و اجتناب ناپذیر است. این پژوهش به روش توصیفی و تحلیلی تلاش نموده ضمن تحلیل ابعاد سیاست جنایی ناظر بر موضوع، چالش های مرتبط با آن را استخراج و دلایل موافقان و مخالفان را تبیین و چون فرآیند تولید و مصرف محصولات تراریخته، زمینه ساز ظهور و وقوع انواع جرایم و تخلفات احتمالی و ایراد خسارات به اشخاص حقیقی و حقوقی مرتبط و نیز موجب مسئولیت های جزایی، مدنی و انضباطی در قبال عوامل دخیل در موضوع است، برای نیل به اهداف و راهبردها و حصول موفقیت ها، سیاست جنایی موجود را کافی ندانسته و اصلاحات ضروری را پیشنهاد می نماید.

واژگان کلیدی: سیاست جنایی، جرایم و تخلفات، محصولات تراریخته، مسئولیت جزایی و مدنی.

^۱ دانشجوی دکتری گروه حقوق جزا و جرم شناسی، واحد مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران. Gelyan.ahmadi@gmail.com

^۲ استادیار گروه حقوق جزا و جرم شناسی، واحد مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران (نویسنده مسئول). h.taji1980@mshdiau.ac.ir

^۳ استادیار گروه حقوق، واحد تهران، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. behrouzyeh@pnu.ac.ir

غذا یک موضوع راهبردی است که تحت تأثیر عوامل سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فن آوری، بین المللی، اکوسیستم و ... می باشد. با توجه به چالش های پیش روی دولت ها در تأمین امنیت غذایی پایدار، کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه در سال های اخیر به سمت تولید، واردات، صادرات و مصرف محصولات غذایی تراریخته گرایش پیدا کرده اند و با رویکردی قانونی، اجرایی، علمی و فنی به روند تولید تا مصرف اینگونه محصولات به منظور تحقق زنجیره غذایی پایدار و تأمین امنیت غذایی جامعه انسانی خود گام های اساسی برداشته اند. جمهوری اسلامی ایران به عنوان کشوری با موقعیت های راهبردی، در دنیای معاصر همواره در معرض انبوهی از تهدیدات در سطوح ملی و فرا ملی قرار دارد که شناسایی و احصای تهدیدات پیش روی امنیت ملی و تلاش و برنامه ریزی در جهت مقابله با انواع تهدیدات از مبانی مورد توجه امنیت ملی کشورمان می باشد.

رشد فزاینده تحقیقات حوزه زیست فناوری و تولید محصولات تراریخته از جمله چالش ها و بایسته های تأمین امنیت غذایی است که سبب شد در سطح بین المللی پروتکل کارتاها^۱ تدوین شده و کشورمان نیز در سال ۱۳۸۲ با مصوبه مجلس شورای اسلامی به این پروتکل پیوسته است. مطابق بند اول ماده ۲ این پروتکل، اعضاء موظف به ایجاد معیارهای حقوقی، اداری و سایر مواد لازم و مناسب برای اجرای تعهدات خود براساس آن شده اند. بر همین اساس قانون ملی ایمنی زیستی نیز در تاریخ ۱۳۸۸/۰۵/۰۷ در مجلس شورای اسلامی به تصویب رسید. آیین نامه اجرایی قانون مزبور نیز مشتمل بر ۲۱ ماده در تاریخ ۱۳۹۲/۰۴/۱۱ تهیه و به تأیید رییس جمهور وقت رسید که در ادامه در هفتمین جلسه شورای ملی ایمنی زیستی در تاریخ ۱۳۹۴/۰۱/۲۹ توسط معاون اول رییس جمهور لغو شد و به جای آن آیین نامه اجرایی بند ب ماده ۷ قانون ایمنی زیستی ناظر به شرایط بسته بندی، برچسب گذاری و حمل و نقل موجودات زنده تغییر شکل یافته ژنتیکی تصویب و لازم الاجرا گردید. علاوه بر قانون مورد اشاره قوانین دیگری نیز مرتبط و ناظر بر موضوع می باشند که عبارتند از:

- ۱- قانون مواد خوردنی و آشامیدنی و آرایشی و بهداشتی مصوب ۱۳۴۶ و اصلاحات بعدی ۲ -
- ۳- قانون حمایت از حقوق مصرف کنندگان ۱۳۹۲ -
- ۴- قانون تمرکز وظایف و اختیارات مربوط به بخش کشاورزی در وزارت جهاد کشاورزی. ۱۳۸۸ -
- ۵- ثبت ارقام گیاهی و کنترل و گواهی بذر و نهال ۶- قانون استاندارد ۷- قانون تجارت الکترونیکی مصوب ۱۳۸۸ . ۸- ماده ۶۸۸ قانون مجازات اسلامی بخش تعزیرات مصوب ۱۳۷۵ .

گفتار اول: محصولات تراریخته و دلایل موافقان و مخالفان آن:

افزایش جمعیت جهان و تغییرات اقلیمی و .. و نیاز به تولیدات بیشتر محصولات غذایی و کشاورزی، باعث ابداعات و تلاش‌هایی در تغییرات و اصلاحات ژنتیکی در گیاهان و محصولات غذایی و دامی شده است؛ محصولاتی که مهندسی شده یا اصلاح شده ژنتیکی (تراریخته) نامیده می‌شوند. (محصولات تراریخته موجود زنده تراریخته یا ترکیبات غذایی یا علوفه ایی است که در تولید آن‌ها از موجودات زنده تراریخته استفاده شده است. مهاجر و دیگران، ۱۳۹۰، ص ۳۵)

محصولات تراریخته به عنوان یکی از شاخه‌های بیوتکنولوژی، به منظور مقاوم سازی گیاهان و مواد غذایی و دامی در برابر آفات در سالهای گذشته و آینده در کنار نگرش افزایش کمی و صرفه اقتصادی اینگونه محصولات، موجب نگرانی‌هایی درباره آسیب‌ها و پیامدهای ناشی از تولید و مصرف آن نیز شده است. (مخاطرات و خسارات انسانی و زیست محیطی در محصولات تراریخته که کمتر در کالاهای دیگر دیده می‌شود دلالت بر لزوم رژیم خاص مسئولیت (سیاست جنایی منسجم) دارد. بیگدلی، سعید و بدیع صنایع اصفهانی، امین. ص ۲۹۰)

۱-۱ دلایل موافقان (مزایا):

در سالهای اخیر بیوتکنولوژی کشاورزی، فنآوری مدرنی است که به عنوان یک صنعت شناخته شده (به منظور تحقق زنجیره غذایی پایدار و ایجاد امنیت غذایی و بهبود کیفیت زندگی بشر)، مورد توجه جدی کشورهای توسعه یافته از سال ۱۹۸۳ قرار گرفته است. (برآورد می‌شود که جمعیت جهان تا سال ۲۰۳۰ میلادی به حدود هشت میلیارد نفر برسد لذا افزایش کمیّت و کیفیت مواد غذایی ضرورتی اجتناب ناپذیر است. کوچک زاده و دیگران، ۱۳۹۵). لذا باید جهشی در تولید اینگونه محصولات کشاورزی برای سیر کردن این تعداد انسان بوجود آید که محصولات تراریخته بستر این فرصت است.

تنها ۲ درصد از سطح زیر کشت محصولات جهان به روش اصلاح ژنتیکی است و ۳۳ درصد آن به محصولات دارای صفات چندگانه اختصاصی دارد. فنآوری هراسی و فرهنگ و اطلاع رسانی ضعیف سبب شده تا مردم درک درستی از فواید اینگونه محصولات جدید با وجود پروتکل‌های بین‌المللی - ایمنی کارتاها مصوب سال ۲۰۰۰ و ناگویا^۲ مصوب سال ۲۰۱۰ و الحاق ایران به این دو پروتکل و تصویب قانون ایمنی زیستی جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۳۸۸ در مجلس شورای اسلامی و قوانین برنامه‌های توسعه‌ای کشور نداشته باشند. مهمترین دلایل موافقان که به عنوان مزایای تولید و مصرف محصولات تراریخته مورد تحلیل و ارزیابی قرار داده و آن را حمایت می‌کنند عبارتند از:

^۲ - Nagoya protocol

۱- رشد فزاینده جمعیت انسانی در طول سالهای گذشته و آینده و مشکلات ناشی از کمبود و فقر غذایی و حفظ سرمایه انسانی.

۲- مقاومت به آفات و بیماری های محصولات کشاورزی و عدم نیاز به سموم و آفت کش ها و تنش های ناشی از بحران های کم آبی و خشک سالی و تغییرات اقلیمی آب و هوایی.

۳- سودمندی برای حفاظت از محیط زیست از طریق کاهش گازهای گلخانه ای و حفاظت از منابع آب و خاک و افزایش کیفیت استفاده از آن.

۴- تحقق زنجیره غذایی پایدار و ایجاد امنیت غذایی به عنوان یکی از مؤلفه های تأثیر گذار در حوزه امنیت اقتصادی - اجتماعی و... با رویکرد هزینه و فایده.

۵- هیچ مستند و دلیل علمی و مبنایی مورد وثوقی از مراکز تحقیقات بین المللی یا ملی در مورد عوارض و مضرات محصولات تراریخته که دارای ارزش علمی باشد ارائه نشده و صرفاً در حد نگرانی ها و احتمالات است.

۲-۱ دلایل مخالفان (معیاب)

هر چند که در ایران به صورت رسمی کشت تراریخته وجود ندارد لکن یکی از کشورهای وارد کننده محصولات تراریخته در حوزه محصولات استراتژیک مانند گندم، ذرت، سویا، پنبه، برنج، روغن و... حتی گوشت و دام تولیدی از محصولات تراریخته شده ایران است.

محصولات تراریخته چون بر اساس مهندسی ژنتیک بدست می آیند، ویژگی هایی جدید در آنها به طور طبیعی در طبیعت وجود ندارد و غیر عادی است و حاصل جهش های ژنی با سرعت بالا و روند تکاملی سریع هستند و چون به صورت تدریجی به طبیعت فرصت نمی دهند تا با تغییرات اقلیمی و محیطی و آفات و... خودشان را هماهنگ و سازگار کنند اثرات مخرب بر طبیعت و عوارض برای سلامتی انسان دارند. علت اینکه کشورهای پیشرفته و توسعه یافته مانند اتحادیه اروپا اجازه واردات اینگونه محصولات را تحت نظارت های شدید و در موارد بسیار محدودی می دهند، حاصل نتایج تحقیقات مراکز علمی و آزمایشگاهی آنان است و سلامت و امنیت غذایی را خط قرمز خود می دانند. از مهمترین دلایل مخالفان (معیاب) محصولات تراریخته می توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱- سرطان زا و سمّیت و آلرژی زا بودن اینگونه محصولات و عوارضی که بر سلامتی و سیستم ایمنی بدن انسان نقش دارد و مخدوش شدن حق برغذای سالم.

۲- آسیب های زیستی محیطی بر منابع آب و خاک و گیاهان و تضعیف دشمنان طبیعی آفات.

۳- عدم رعایت الزامات قانونی ناظر بر تولید و مصرف محصولات تراریخته از ناحیه عوامل دخیل در موضوع از مرحله نتایج تحقیقات آزمایشگاهی تا برچسب گذاری و سواستفاده از وضعیت موجود به منظور کسب منافع اقتصادی بیشتر.

(مهمترین دلیل روی آوردن به محصولات غذایی تراریخته دلیل اقتصادی است و موجب در هم تنیدگی فاکتورهای اقتصادی و سیاسی و... در حمایت از تولید واردات و مصرف اینگونه محصولات می باشد. چاه آبی، ۱۳۹۶، ص. ۳۹).

۴- مراکز علمی و تحقیقاتی ملی و بین المللی مورد وثوق در مورد نداشتن عوارض و آسیب های تولید و مصرف محصولات تراریخته بر انسان، طبیعت (گیاهان و دیگر جانوران و آب و خاک) به نحو مستدل و مستند و قطعی و قابل اعتماد نظرات کارشناسی را ابراز نکرده اند.

محصولات غذایی تراریخته در آینده جزو جدایی ناپذیر سبد غذایی بیشتر مردم جهان خواهد بود و اینکه استدلال کدام دو گروه، نظریه غالب می شود بستگی به تلاش مراکز علمی و تحقیقاتی فنی هر کدام برای اثبات دلایل اعلامی خود را دارد.

گفتار دوم: جرایم و تخلفات مرتبط با محصولات تراریخته

مهندسی ژنتیک و بیو تکنولوژی کشاورزی مثل نانو فناوری و فناوری اطلاعات، ارتباطات، آینده علم و اقتصاد دانش بنیان جهان را در نخستین سده هزاره سوم میلادی، تحت تأثیر قرار داده است. سالانه بر جمعیت کره زمین اضافه می شود و منابع موجود جوابگو و کافی برای این حجم از تقاضای برای مصرف مواد غذایی نیست. چون قوانین فعلی موجود کشور در ارتباط با محصولات تراریخته دارای ابهام و نواقص متعدد و متنوعی است، بنابراین تدوین سیاست جنایی منسجم و تأثیرگذار در فرآیند تولید تا مصرف اینگونه محصولات در سطوح ملی حائز اهمیت حیاتی و اساسی است. (قوانین ناظر بر موضوع تولید و مصرف محصولات تراریخته، دارای ایرادات و کاستی هایی است که سبب بروز تفسیرهای مختلف و به تبع آن عدم اجرای (دقیق و شفاف) آن شده است. مرکز پژوهش های مجلس، ۱۳۹۶)

دادرسی عادلانه مبتنی بر اصولی است. (از اصول مهم دادرسی، اصل برائت و اصل قانونی بودن جرم و مجازات است. در قوانین کنونی ایران اصل قانونی بودن جرم و مجازات از اصول مسلم و حاکم بر دادگاه می باشد. سبزواری، ۱۳۹۳، ص. ۱۲۳) در ماده ۲ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ جرم را چنین تعریف کرده است: هر رفتاری اعم از فعل یا ترک فعل که در قانون برای آن مجازات تعیین شده، جرم محسوب می شود. (اعمال مجازات به احراز مسئولیت کیفری و احراز مسئولیت کیفری به احراز مجرمیت وابسته است. گلدوزیان، ایرج و حسین جانی، بهمن. ص ۱۲۷)

هر جرمی دارای سه رکن برای تحقق است که عبارتند از: رکن قانونی، رکن مادی و رکن معنوی. تعریفی که از جرم بیان شد در واقع همان اصل قانونی بودن جرم و مجازات و رکن قانونی جرم است. (رکن مادی و ضروری جرم، گاه رفتاری است که در وضعی خاص از انسان بروز می کند و گاه به ندرت حالتی است که بر او مستولی می گردد برای تحقق جرم، نقص اوامر و نواهی قانونگذار کافی نیست. فعل یا ترک فعل مجرمانه باید نتیجه خواست و اراده ی فاعل باشد که یا در ارتکاب فعل عمد داشته و یا خطا کرده است. اردبیلی، ۱۳۹۶، ص. ۳۰۵).

جرم زمانی عمدی محسوب می شود که فاعل با قصد و با اراده عالمانه و آگاهانه ارتکاب جرم را با مسؤولیت عام یا خاص انجام دهد. ممکن است که جرم به صورت غیر عمدی و بر مبنای تقصیر انجام گیرد که مطابق ماده ۱۴۵ قانون مجازات اسلامی تقصیر اعم از بی احتیاطی و مبالاتی است و مسامحه، غفلت، عدم مهارت و عدم رعایت نظامات دولتی و مانند آن ها حسب مورد از مصادیق بی احتیاطی یا بی مبادلاتی محسوب می شود. فاعل جرم درحالتی که به تنهایی جرم را مرتکب شود به او مباشر جرم می گویند و یا ممکن است با همکاری فرد یا افراد دیگر به صورت مشارکت یا معاونت، جرم را انجام دهند.

پس از آشنایی با مبانی وارکان جرم، به بیان و تحلیل مهمترین قوانین ناظر بر محصولات غذایی تراریخته می پردازیم، ضمن اینکه در قوانین مرتبط به تخلفات احتمالی ارتکابی اشخاص حقیقی یا حقوقی نیز اشاره شده که عبارتند از:

۱-۲ قانون ایمنی زیستی مصوب ۱۳۸۸ مجلس شورای اسلامی

بعد از الحاق ایران به پروتکل ایمنی زیستی کارتاها، اعضاء طبق بند ۱ ماده ۲ این پروتکل به ایجاد معیارهای حقوقی، اداری و سایر موارد لازم و مناسب برای اجرای تعهدات خود بر اساس آن شدند. بر همین اساس قانون ایمنی زیستی در تاریخ ۱۳۸۸/۰۵/۰۷ در یازده ماده به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید. در ماده ۱ به تعریف اصطلاحات پرداخته و در ماده ۲ آمده است که: کلیه امور مربوط به تولید، رهاسازی، نقل و انتقال داخلی و فرامرزی، صادرات، واردات، عرضه، خرید، فروش، مصرف و استفاده از موجودات زنده تغییر شکل یافته با رعایت مفاد این قانون مجاز است و دولت مکلف است تمهیدات لازم را برای انجام این امور از طریق بخش های غیر دولتی فراهم آورد. تشکیل شورای ملی - ایمنی زیستی به ریاست معاون اول رئیس جمهور و با حضور اعضای مقرر بر اساس ماده ۳ است.

طبق بند الف ماده ۵ مسئولیت حفاظت از ذخایر ژنتیکی در محدوده کلیه امور مربوط به کشاورزی، باغبانی، جنگل، مرتع، بیابان، شیلات، دام، طیور، زنبورداری و بیماریهای مرتبط با این موارد، بر عهده وزارت جهاد کشاورزی و طبق بند ج مسئولیت حفاظت از سلامت انسان و بررسی مخاطرات احتمالی موجودات زنده تغییر شکل یافته که به مصرف غذای انسان می رسد، بر عهده ی وزارت بهداشت است. کلیه اشخاص حقوقی و حقیقی که قصد تولید، عرضه، واردات، صادرات محصولات تراریخته دارند بایستی ضمن تهیه شناسنامه از محصول، در خواست صدور مجوز از مراجع ذی صلاح نمایند. دستگاه اداری مربوط نیز ظرف مهلت سه ماه نظر مستدل و کتبی خود را مبنی بر موافقت یا مخالفت اعلام کند. متقاضی چنانچه اعتراض دارد، درخواست خود را به کمیسیون سه نفره داور، مرکب از متخصصان مرتبط با ایمنی زیستی (حداقل دانشیار) وزارتخانه های بهداشت، جهاد کشاورزی و سازمان محیط زیست و با معرفی این دستگاه ها و حکم رئیس شورای ملی ایمنی زیستی تشکیل می گردد، تقدیم می نماید.

به موجب ماده ۶ در صورتی که هر یک از دستگاه های اجرایی ذی صلاح در خصوص اقدامات اشخاص حقیقی یا حقوقی فعال در زمینه فناوری زیستی جدید تخطی از مفاد این قانون مشاهده نمایند، مکلفند ضمن تعلیق موقت مجوز شخص خاطی، مراتب را برای رسیدگی قضایی به مرجع ذی صلاح قضایی ارجاع نمایند. مرجع قضایی موظف است این پرونده ها را در فرصت ویژه و یا فوق العاده رسیدگی نمایند. در صورت تأیید تخلفات توسط مرجع قضایی اگر تخلف موجبات تضییع حقوق سایر اشخاص را فراهم نموده و یا خسارتی را به سایر اشخاص و یا زیست محیطی وارد نموده باشد، شخص متخلف به جبران خسارت وارده محکوم شده و در صورت تکرار برای بار دوم، علاوه بر جبران خسارت به پرداخت دو برابر خسارت وارده به صورت جزای نقدی محکوم و کلیه مجوزهای صادره قبلی باطل و از فعالیت های اجرایی وی ممانعت به عمل خواهد آمد.

طبق ماده ۳ جهت ارزیابی مخاطرات احتمالی برای سلامت انسان، رعایت آخرین دستورالعمل های که کسی در رابطه با ایمنی مواد غذایی حاصل از زیست فناوری مدرن نیز ارائه اطلاعات مشروح ذیل الزامی است. نحوه رسیدگی به تخلفات مطابق ماده ۳۸ آیین نامه است و تصریح دارد که: انجام کلیه امور و فرآیند های مربوط به تولید و رها سازی، نقل و انتقال داخلی و فرامرزی، صادرات، واردات و عرضه موجودات زنده تغییر ژنتیک یافته و فرآورده های حاوی موجود زنده تغییر ژنتیکی یافته بدون کسب مجوز از مراجع ذی صلاح، تخلف محسوب شده و با متخلف مطابق ماده ۶ قانون برخورد می شود. (با بررسی قانون حمایت از مصرف کنندگان (بند اول ماده ۱) ملاحظه می شود که حمایت قانونی مربوط به کسانی است که کالا را خریداری کرده اند و بر خلاف نام آن مصرف کنندگان و استفاده کنندگان از کالا که الزاما ممکن است خریدار نباشند، از دایره حمایت خارج می شوند. پور اسماعیلی، ۱۳۹۶، ص. ۱۰۳)

اینکه دستگاه های اجرایی در صورت احراز تخلف از مقررات قانونی و آیین نامه مورد اشاره مراتب را به مراجع قضایی برای رسیدگی گزارش نمایند، به نظر می رسد در شیوه تدوین قانون دقت لازم نشده است زیرا مراجع قضایی مرجع قانونی رسیدگی به تخلفات نیستند و از سوی دیگر در ماده ۶ که در موضوع خسارت وارده مقرر داشته اگر برای بار اول باشد، متخلف به جبران خسارت محکوم می شود؛ در حالیکه این امر مستلزم رسیدگی و دادرسی و با تقدیم دادخواست حقوقی از سوی متضرر است و در فرض موضوع متضرر چه کسی است؟ دستگاه های دولتی مرتبط هستند یا افراد حقیقی یا اشخاص حقوقی. برای احراز و اثبات موضوع مستلزم بررسی میدانی و انجام کارشناسی پس از تقدیم دادخواست حقوقی مطالبه خسارات است. لیکن چنانچه مصرف اینگونه محصولات بر سلامت انسان و دام و ایمنی غذایی مخاطرات و صدماتی داشته و تحت عنوان جرم باشد با اعلام گزارش کیفری مراجع ذی صلاح یا شکایت کیفری اشخاص مجنی علیه قابل رسیدگی در محاکم کیفری است. در حالت دوم

طبق ماده ۶ که بحث تکرار تخلف را مطرح کرده است، به موضوع دو برابر خسارت وارده به عنوان جزای نقدی اشاره داشته و در حالیکه جزای نقدی یکی از انواع مجازات های کیفری و ناظر بر وقوع جرم و اثبات آن است و به کیفیت مزبور، در قانون مورد اشاره مشخص نمی باشد که قانونگذار نظرش بر جنبه کیفری موضوع تخلفات است یا حقوقی بودن آن و برای انطباق واقع می بایست به قوانین دیگر مراجعه کنیم. تخلف از شرایط و ضوابط مقرر قانونی در صدور مجوزهای مربوط ناظر بر محصولات زیست فناوری (تراریخته) دو جنبه دارد:

۱- یک حالت مربوط به تخلفات مدیران دستگاه های ذی صلاح و کارگروه های مربوطه است که مستلزم رسیدگی به موضوع در هیأت های رسیدگی به تخلفات اداری کارکنان سازمانی را دارد.

۲- حالت دیگر مربوط به تخلفات مرتبط اشخاص حقیقی یا حقوقی دارای مجوز در تولید، واردات، صادرات که تخلف از شرایط قانونی در صدور مجوزها باعث تعلیق موقت مجوز و در صورت جرم بودن، موجب رسیدگی در مراجع قضایی و باطل شدن مجوز مربوطه و جبران خسارات وارده است. ضمناً مجازات اشخاص حقوقی مطابق ماده ۲۰ قانون مجازات اسلامی پس از احراز مسئولیت باتوجه به شدت جرم ارتكابی و نتایج زیانبار آن یک یا دو مجازات زیر است: الف- انحلال شخص حقوقی ب- مصادره کل اموال پ- ممنوعیت از یک یا چند فعالیت شغلی یا اجتماعی به طور دایم یا حداکثر برای مدت پنج سال ت- ممنوعیت از دعوت عمومی ث- ممنوعیت از اصدار برخی اسناد تجاری حداکثر برای مدت پنج سال ج- جزای نقدی (جزای نقدی اشخاص حقوقی حداقل دو برابر و حداکثر چهار برابر مبلغی است که برای اشخاص حقیقی در قانون بر ارتكاب همان جرم تعیین می شود). چ- انتشار حکم محکومیت به وسیله رسانه ها. مطابق تبصره مجازات های مزبور در مورد اشخاص حقوقی دولتی و یا عمومی غیر دولتی در مواردی که اعمال حاکمیت می کنند، اعمال نمی شود. بنابراین در مواردی که به طور مستقیم تصدی گری دارند دارای مسئولیت کیفری بوده و مجازات ها قابل اعمال است. (عدالت و نفع اجتماعی اقتضا دارد دولت ها نیز دارای مسئولیت کیفری علی الخصوص در حوزه جرایم زیست محیطی و محصولات تراریخته باشند. حیدری، آیدا و واعظی، سید مجتبی، ۱۳۹۹، ص ۴۰) زیرا نمی توان دولت رامسئول نظارت بر فرآیند تولید تا مصرف اینگونه محصولات دانست لیکن در صورت انتساب جرم فاقد مسئولیت کیفری باشند. (به موجب اصل عاریه ایی بودن مجرمیت یا مسئولیت نیابتی هرگاه عناصر جرم متوجه شخص حقوقی باشد، شخص مزبور وحتى دولت عناصر جرم را از اشخاص حقیقی که کارکنانش هستند به عاریه می گیرد. شریفی، محسن و دیگران، ۱۳۹۲، ص ۱۱۷) بنابراین اشخاص حقوقی وحتى دولت در صورت اثبات جرم و ایراد خسارات دارای مسئولیت کیفری و مدنی است و کارکنان متخلف نیز از حیث ارتكاب تخلفات قابل تعقیب در هیأت های رسیدگی به تخلفات می باشند.

۲-۲ قانون مواد خوردنی و آشامیدنی مصوب ۱۳۴۶ و با اصلاحات بعدی

محصولات تراریخته چه بطور مستقیم تولید شده باشند و یا در تولید آن‌ها از محصولات تراریخته استفاده شده باشد، ارتباط مستقیمی با سلامت و امنیت غذایی انسانی دارند. یکی از قوانین کیفری مهمی که می‌تواند ناظر و در ارتباط با موضوع باشد، قانون مورد اشاره است. بند اول ماده یک آن به عرضه یا فروش جنسی به جای جنس دیگر و در بند سوم به عدم رعایت استاندارد یا فرمول ثبت شده در مواردی که تعیین فرمول و رعایت آن و همچنین تعیین استاندارد و رعایت آن الزامی است، اشاره دارد. مطابق ماده ۲ چنانچه اعمال مذکور در ماده ۱ منجر به نتایج و آثار حاصل از آن مانند بیماری یا آسیب و نقص عضو یا زیبایی یا مرگ مصرف کننده شود، از شش ماه تا ۱۵ سال حبس را در کنار جزای نقدی تا یکصد هزار ریال و محرومیت از اشتغال به کسب و کار از یک تا سه سال نیز برای مرتکب جرم خواهد داشت. چنانچه این مواد غذایی را متقلبانه بسازد و منجر به مرگ مصرف کننده شود، طبق ماده ۳ مجازات اعدام را دارد. این موارد ناظر بر عمدی بودن جرایم است. چنانچه جرایم مزبور در نتیجه بی احتیاطی یا بی مبالاتی یا عدم مهارت تهیه کننده یا سازنده یا فروشنده یا عرضه کننده یا هر یک از عوامل آنها باشد، طبق ماده ۶ قانون مزبور در صورت بروز بیماری یا آسیب که معالجه کمتر از یک ماه باشد، مجازات مرتکب یا مرتکبان دو تا شش ماه حبس و در صورتیکه مدت معالجه زاید بر یک ماه باشد حداکثر مجازات حبس مذکور در این ماده و پرداخت غرامت جریمه تا ۵۰۰۰۰ ریال می‌باشد که این مورد ناظر بر جرایم غیر عمدی و تقصیر جزایی است. طبق ماده ۱۴: کلیه مواد تقلبی یا فاسد یا موادی که مدت مصرف آنها منقضی شده باشد، بلافاصله پس از کشف توقیف می‌شوند. هرگاه وزارت بهداشت گواهی کند که قابلیت مصارف انسانی یا حیوانی یا صنعتی دارند ولی نگهداری آنها امکان ندارد، به دستور دادستان و با اطلاع به صاحب کالا و با حضور نماینده دادستان به فروش می‌رسند و وجوه حاصله تا ختم دادرسی و صدور حکم در صندوق دادگستری سپرده می‌شود. چنانچه وزارت بهداشت نظر بر غیر قابل مصرف انسانی یا حیوانی یا صنعتی داشته باشد، فوراً به دستور دادستان مواد مشکوفه معدوم می‌شوند. وظیفه نظارت بر کارخانه‌ها و کارگاه‌های تولید کننده محصولات غذایی مطابق ماده ۵ آئین نامه اجرایی ماده ۷ قانون با اداره کل نظارت مواد غذایی و آرایشی و بهداشتی و آشامیدنی وزارت بهداشت است که متخصصین مربوطه این وظیفه را بر عهده دارند.

سازمان غذا و داروی وزارت بهداشت در اردیبهشت ماه سال ۱۳۹۷ شرایط بر چسب گذاری این محصولات را طی بخشنامه شماره ۶۷۵/۱۵۸۶۸ مورخ ۹۷/۰۲/۲۶ بدین نحو اعلام کرده است: درج نشان (لوگو) تراریخته به صورت دایره سفید رنگ و به قطر یک و نیم سانتی متر که واژه تراریخته GMO در درون آن با فونت قابل رویت بر روی برچسب محصول در کنار آرم سازمان غذا و دارو معمول گردد. خیلی از مصرف کنندگان به علت عدم آشنایی با واژه مزبور و عدم اطلاع رسانی لازم درخصوص مشخصات و ویژگی‌های محصولات تراریخته آگاه نیستند. شبکه شمس (شبکه محصولات سالم) نیز زیر نظر ستاد توسعه زیست فناوری معاونت علمی

ریاست جمهوری فعالیت دارد و به رتبه بندی محصولات کشاورزی و ارتقای سلامت غذایی کشور نظارت دارد که برای محصولات اصلاح ژنتیک شده و تراریخته الویت الف را تعیین کرده است.

مرجع تشخیص محصول تراریخته استاندارد یا غیر استاندارد سازمان غذا و دارو است و نظریه اعلامی به عنوان نظر کارشناسی محسوب و گزارش سازمان نیز به عنوان جهت شروع به تعقیب کیفی موضوع، برای مراجع قضایی کافی است.

۳-۲ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۹۲/۱۰/۰۳ با اصلاحات بعدی سال ۱۳۹۴: کشور ایران به عنوان مرجع تولید و صادرات محصولات تراریخته در سطح مراودات تجاری بین المللی نیست و صرفاً در مورد برخی محصولات تراریخته در طی سالیان اخیر وارد کننده بوده که عمدتاً از کشورهای برزیل، آرژانتین و هندوستان انجام شده است. گاهی خود محصول تراریخته است مانند ذرت یا سویا (مواد غذایی) و گاهی دام و طیور که از محصولات تراریخته استفاده کرده است.

برای آشنایی با بحث، بیان تعریف اصطلاحات قانونی ضروری است. مطابق بندهای ماده ۱ عبارتند از: قاچاق کالا و ارز: هر فعل یا ترک فعلی است که موجب نقض تشریفات قانونی مربوط به ورود و خروج کالا و... می گردد و براساس این قانون و یا سایر قوانین قاچاق محسوب و برای آن مجازات تعیین شده باشد، در مبادی ورودی یا هر نقطه از کشور حتی محل عرضه آن در بازار داخلی کشف شود. کالا: هر شیء که در عرف ارزش اقتصادی دارد. تشریفات قانونی: اقداماتی از قبیل اخذ مجوزهای لازم. کالای ممنوع: کالایی که صدور یا ورود آن به موجب قانون ممنوع است. کالای مجاز مشروط: کالایی که صدور یا ورود آن علاوه بر انجام تشریفات گمرکی، حسب قانونی نیازمند به کسب مجوز قبلی از یک یا چند مرجع ذیربط قانونی است.

حال این سوال به ذهن متبادر می شود که با توجه به مفاد قانون ایمنی زیستی مصوب ۱۳۸۸ و آیین نامه اجرایی آن مصوب ۱۳۹۲/۰۴/۱۱ و قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب اعلامی سیاست گذاری در مورد واردات محصولات تراریخته با کدام ستاد یا مرجع دولتی است و در صورت موازی کاری و تعارض در برنامه ریزی و مصوبات اجرایی دو نهاد مزبور، مصوبات کدام یک قابلیت اجرا را دارد؟

به نظرمی رسد که نوع و ویژگیهای علمی و فنی و مرتبط با سلامت اجتماع، محصولات تراریخته بر اساس فرمول های استاندارد و کدکس های اعلامی توسط شورای ملی ایمنی زیستی تعیین و مصوب و پیشنهاد مربوطه، مبنای سیاست گذاری ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق کالا در بحث صدور مجوز واردات اینگونه محصولات قرار می گیرد و به نوعی نظرات کارشناسی شورای ملی ایمنی زیستی ملاک تصمیم گیری های بعدی سایر ستادها و نهاد ها می باشد.

(ایران برای تولید و مصرف محصولات تراریخته با تسامح و تساهل رفتار کرده است و صرفاً با وضع قوانین (ایمنی زیستی) و برخی از توصیه نامه ها در پاره ای از موارد و با شرایطی استفاده از محصولات تراریخته را قانون گذاری کرده است. چاه آبی و گرجی فرد، ۱۳۹۶، ص. ۳۴). (در حالیکه براساس ماده ۸ قانون اصلاح قانون مبارزه با قاچاق کالا مصوب ۱۳۹۴/۰۷/۲۱، فرآورده های زیستی (بیولوژیک) به بند الف ماده ۲۷ قانون مزبور مصوب ۱۳۹۲ اضافه شده که به موجب تبصره ماده ۸ ساخت، حمل، نگهداری، عرضه یا فروش محصولات فوق نیز مشمول مجازات ها و احکام مقرر در این ماده می باشد. وطن خواه و نجفی توانا، ۱۳۹۷، ص. ۱۸۹). مطابق ماده ۲۲ قانون، مشمول مجازات قاچاق کالا های ممنوعه است که به موجب بند پ ماده ۲۲ در صورتی که ارزش کالا بیش از یکصد میلیون ریال باشد، مرتکب به بیش از شش ماه تا دو سال حبس و به جزای نقدی معادل پنج تا هفت برابر ارزش کالای ممنوع قاچاق و طبق بند ت در صورتیکه ارزش کالا بیش از یک میلیارد ریال باشد مرتکب به دو تا پنج سال حبس و به جزای نقدی معادل هفت تا ده برابر ارزش کالای ممنوع قاچاق محکوم می شود.

بر اساس ماده ۴۴ نیز رسیدگی به جرایم قاچاق کالا های ممنوعه که مستلزم حبس و یا انفصال از خدمات دولتی باشد، در صلاحیت رسیدگی دادسرا و دادگاه انقلاب است. سایر پرونده ها تخلف محسوب و رسیدگی به آن در صلاحیت سازمان تعزیرات حکومتی است. معدوم کردن کالاهای قاچاق ممنوع براساس ماده ۵۶ و به موجب ماده ۱۰ آیین نامه اجرایی مورخ ۱۳۹۵/۰۴/۳۰ مصوب هیأت وزیران انجام می شود.

سازمان غذا و داروی وزارت بهداشت نظریه فنی و کارشناسی را به شورای ملی ایمنی زیستی به منظور صدور مجوز واردات هرگونه محصولات تراریخته می دهد و سپس مراتب در ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق کالا و ارز بررسی و اجازه واردات تحت شرایط فنی و قانونی داده می شود. وارد کننده بایستی مدارک و مستندات واردات محصولات تراریخته غذایی، اعم از کشاورزی و دامی را طبق ضوابط اعلامی تهیه کند. گواهی کشور مبدأ توسط بالاترین نهاد دولتی آن کشور تنظیم و تأیید شده که تغییر ژنتیکی بودن محصول صریحاً قید می شود. این گواهی باید به تأیید سفارت جمهوری اسلامی ایران در کشور مبدأ برسد شماره شناسایی اختصاصی در اتاق بین المللی تهاتر امنیت زیستی BCH کسب شود. سپس اطلاعات فنی محصول و مشخصات وارد کننده در سامانه TTAC ثبت شود. مسئول فنی سامانه پیش از واردات کالا، اطلاعات فنی مربوط به اصلاح ژنتیک یا عدم اصلاح ژنتیک را در سامانه UPLOAD درج می کند. هر محموله وارداتی پیش از ترخیص گمرک و دریافت مجوز ترخیص، نمونه برداری شده و توسط آزمایشگاه مرجع تست های مختلف روی آن انجام می شود. اگر تست های صورت گرفته پاس و تأیید شود و محصول منطبق با استاندارد های ملی و بهداشتی باشد، مجوز ترخیص صادر می شود. طبق دستورالعمل اجرایی مربوط به موجودات زنده تغییر ژنتیک یافته و فرآورده های غذایی مرتبط مصوب ۱۳۹۳ کلیه وارد کنندگان باید

احتمال تغییر ژنتیکی بودن محصول خود را اعلام کنند. کلیه محصولات وارداتی تراریخته به کشور دارای مجوز مصرف در کشور مبدأ و کشورهای اتحادیه اروپا را داشته و تأییدیه مرجع بین المللی EFSA را بایستی دارا باشند.

۴-۲ قانون تجارت الکترونیکی مصوب ۱۳۸۲/۱۰/۱۸

در ماده ۳۳ آن آمده است که فروشندگان کالا و ارائه دهندگان خدمات بایستی اطلاعات مؤثر در تصمیم‌گیری مصرف‌کنندگان جهت خرید و یا قبول شرایط را از زمان قبل از عقد در اختیار مصرف‌کنندگان قرار دهند. مطابق مواد ۵۰، ۵۱ و ۵۲ تأمین‌کنندگان، در تبلیغ کالا و خدمات خود نباید مرتکب فعل و ترک فعلی شوند که سبب مشتبه شدن یا فریب مخاطب از حیث کمیّت و کیفیت شود و نباید سلامتی افراد را به خطر اندازد و باید به نحوی تبلیغ کند که مصرف‌کننده به طور دقیق، صحیح و روشن اطلاعات مربوط به کالا و خدمات را درک کند. نقض حقوق مصرف‌کننده و قواعد تبلیغ مطابق ماده ۷۰ آن موجب مجازات ۲۰ میلیون ریال تا یکصد میلیون ریال جزای نقدی برای مرتکب است و طبق تبصره یک آن نیز تخلف از ماده ۵۱ موجب محکومیت به حداکثر جزای نقدی مزبور است. جبران خسارت به اشخاص در بستر مبادلات الکترونیکی نیز طبق ماده ۷۸ صورت می‌گیرد.

۵-۲ قانون حمایت از حقوق تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان مصوب ۱۳۸۸/۰۷/۱۵

مشکل اصلی این قانون و ستاد اجرایی مرتبط با آن قرارگرفتن در برزخ دوگانه حمایت از تولیدکننده و همچنین مصرف‌کننده است که کارکرد آنرا دچار انواع آسیب‌ها و انفعال نموده است. با این وجود به موجب ماده ۲ کلیه عرضه‌کنندگان کالا و خدمات منفردا یا مشترکا، مسئول صحت و سلامت کالا و خدمات عرضه شده مطابق با ضوابط و شرایط مندرج در قوانین و یا مندرجات قرارداد مربوطه یا عرف در معاملات هستند. بر اساس ماده ۱۸ نیز چنانچه کالا یا خدمات عرضه شده توسط عرضه‌کنندگان معیوب باشد و یا به واسطه آن عیب، خساراتی به مصرف‌کننده وارد گردد، متخلف علاوه بر جبران خسارت به پرداخت جزای نقدی حداکثر تا معادل ۴ برابر خسارت محکوم خواهد شد. اینکه جرایم مرتبط با محصولات تراریخته مشمول کدامیک از قوانین کیفری مورد اشاره و یا حتی جرایم علیه امنیت کشور است، مستلزم بررسی رکن مادی و اجرایی رفتار مجرمانه و همچنین رکن قانونی آن در هر مورد می‌باشد.

گفتار سوم: از جهت مسئولیت مدنی و جبران خسارت

اصل بر عدم تقصیر جزایی و مدنی است مگر خلاف آن ثابت شود. اثبات مسئولیت مدنی تولیدکنندگان، واردکنندگان، عرضه‌کنندگان و... محصولات مهندسی ژنتیکی -تراریخته به جهت نقص در علم محاکم و کارشناسان رسمی در این عرصه به منظور احراز تقصیر به لحاظ فنی و عمل امری مشکل است و نیازمند بررسی‌های دقیق فنی، در کنار تحلیل موضوع با تئوری‌های حقوقی مسئولیت است. شورای ملی ایمنی زیستی در مورخ ۱۳۹۲/۰۴/۱۹، آیین‌نامه اجرایی قانون مزبور را در ۴۱ ماده تصویب کرده است و در بند ض ماده ۱ در مورد خسارات چنین مقرر داشته است: هر نوع اثر زیانبار احتمالی موجود زنده تغییر ژنتیکی یافته و فرآورده‌های حاوی آن بر محیط زیست و حفاظت و استفاده پایدار از تنوع زیستی با در نظر گرفتن سلامت انسان، دام و گیاه که به صورت علمی قابل تشخیص و یا اندازه‌گیری معنی دارد

از نظر آماری و قابل اثبات توسط دستگاه‌های اجرایی ذی صلاح تشخیص داده شود که توسط کار گروه‌های تخصصی هر یک از دستگاه‌های مرتبط انجام می‌شود.

در ماده ۳۱ قانون پنج‌ساله برنامه ششم توسعه در این باره مقرر داشته است که "دولت موظف است تا آزمایش‌های لازم را جهت تشخیص مواد غذایی تراریخته به عمل آورد و مردم را از مواد غذایی تراریخته باخبر سازد و خطرات احتمالی این مواد را که براساس آزمایش‌های معتبر معلوم می‌شود به مردم اعلام کند." بنابراین قوانین دیگری از باب مسئولیت مدنی چه برای دولت یا اشخاص حقوقی و یا اشخاص حقیقی در زمینه تولید تا مصرف محصولات تراریخته قابلیت استناد و انطباق را دارند که به موارد مهم آنها اشاره می‌گردد.

یکی از قوانین ناظر بر جبران خسارت و مسئولیت مدنی اشخاص، قانون مدنی در بحث الزاماتی است که بدون قرارداد (ضمان قهری) حاصل می‌شود. مواد ۳۳۱۳ و ۳۳۲۴ قانون مدنی از باب تسبیب دلالت بر آن دارد و ماده ۳۳۱ به اتلاف بالتسبیب یا تسبیب عمل اشاره دارد. (هرگاه سبب وقوع تلف مالی شده است. یعنی علت تلف نباشد و عمل به نحوی است که اگر واقع نمی‌شد تلف نیز تحقق نمی‌یافت. نجفی، ۱۳۶۵، ص ۹۵) خسارت بردو قسم مادی و معنوی تقسیم می‌شود. خسارت مادی خسارتی است که به اعیان و منافع و حقوق اموال شخصی وارد می‌شود. خسارت معنوی یعنی صدمات وارده روحی و هتک حیثیت به اعتبار شخصیتی اشخاص است. (در قسمت خسارت مادی با توجه به اوضاع واحد ناظر بر وقوع حادثه و کسب نظریه کارشناسی قابل سنجش و ارزیابی میزان خسارت وارده و تنوع آن وجود دارد لکن در مورد خسارت معنوی کار احراز کمی مشکل است چون قابل تقویم به پول نمی‌باشد. ره پیک، ۱۳۷۳، ص ۱۶). بر اساس تبصره ۲ ماده ۵۱۵ قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۸۷ خسارت ناشی از عدم النفع قابل مطالبه نیست و در ماده ۵۲۰ نیز اشاره گردیده که خواهان باید این جهت را ثابت نماید که زیان وارده بلا واسطه ناشی از عدم انجام تعهد یا تأخیر در آن و یا عدم تسلیم خواسته بوده است؛ در غیر این صورت دادگاه دعوای مطالبه خسارت را نپذیرفته ورد خواهد کرد. طبق ماده ۱۴ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ نیز شاکی (مدعی خصوصی) می‌تواند تمام ضرر و زیان‌های مادی، معنوی، و منافع ممکن الحصول ناشی از جرم را مطالبه کند. در تبصره ۱ آن خسارت معنوی را بیان کرده که دادگاه می‌تواند حکم به جبران خسارت معنوی را از طریق مبنای مالی یا الزام به عذر خواهی و اعاده حیثیت و... صادر نماید. (در مورد منافع ممکن الحصول نیز طبق تبصره ۲ آن، تنها در موردی اختصاص دارد که صدق اتلاف کند. خالقی، ۱۳۹۵، ص ۳۹-۴۰) یکی دیگر از قوانین ناظر بر

۱- ماده ۳۳۱ قانون مدنی: هر کسی سبب تلف مالی بشود باید مثل یا قیمت آن را بدهد و اگر سبب نقص یا عیب آن شده باشد باید از عهده نقص آن بر آید.

۲- ماده ۳۳۲ قانون مدنی: هر گاه یک نفر سبب تلف مالی را ایجاد کند و دیگری مباشر تلف شدن آن مال بشود مباشر مسوول است نه مسبب مگر اینکه سبب اقوی باشد به نحوی که عرفاً مستند به او باشد.

محصولات تراریخته را در این مبحث، قانون مسؤولیت مدنی مصوب ۱۳۳۹ است. در ماده ۱ آن آمده است که: هر کسی بدون مجوز قانونی عمدا یا در نتیجه بی احتیاطی به جان یا سلامت یا مال یا آزادی یا حیثیت یا شهرت تجاری یا به هر حق دیگری که به موجب قانون برای افراد ایجاد گردیده، لطمه ای وارد نماید که موجب ضرر مادی یا معنوی دیگری شود مسؤول جبران خسارت ناشی از عمل خود می باشد.

در ماده ۵ آمده است که: اگر در اثر آسیبی که به بدن یا سلامتی کسی وارد شده در بدن او نقصی پیدا شود یا قوه کار زیان دیده کم گردد و یا از بین برود و یا موجب افزایش مخارج زندگانی وی بشود وارد کننده زیان مسؤول جبران کلیه خسارات مزبور است و اگر موقع صدور حکم تعیین عواقب صدمات بدنی به طور تحقیق ممکن نباشد، دادگاه از تاریخ صدور حکم تا دو سال حق تجدید نظر نسبت به حکم خواهد داشت. بر اساس ماده ۶ نیز، در صورت مرگ آسیب دیده زیان شامل کلیه هزینه ها مخصوصا هزینه کفن و دفن باشد، اگر مرگ فوری نباشد هزینه معالجه و زیان ناشی از سلب قدرت کار کردن در مدت ناخوشی نیز جزء زیان محسوب خواهد شد. مطالبه خسارت مادی یا معنوی (جبران خسارت) از ناحیه مدعی خصوصی مطابق ماده ۱۵ قانون آیین دادرسی کیفری مستلزم تقدیم دادخواست حقوقی است.

برای اثبات تقصیر جزایی بایستی ارکان تحقق جرم و انتساب آن به مرتکب جرم احراز شود و برای اثبات تقصیر مدنی و جبران خسارت نیز بایستی رابطه علیت بین رفتار شخصی (حقیقی یا حقوقی) و خسارت وارد شده احراز شود.

مفهوم محصولات تراریخته، مفهومی جدید و ناشناخته است و دولت‌ها به لحاظ چالش‌های پیش روی تأمین امنیت غذایی ناگزیر به تولید و مصرف اینگونه محصولات هستند. تولید و مصرف آن دارای مزایا و معایبی است که دلایل موافقان و مخالفان تبیین گردید. فرآیند قانونی تولید تا مصرف محصولات تراریخته و جرایم و تخلفات مرتبط با اینگونه محصولات، در ابعاد کیفری و حقوقی و شرایط تحقق مسئولیت جزایی و مدنی و اداری و ضرورت جبران خسارات و آثار آنها در بحث امنیت غذایی حائز اهمیت است. علاوه بر قانون ایمنی زیستی، قوانین دیگر از جمله قانون مواد خوردنی، آشامیدنی، قانون مبارزه با قاچاق کالا، قانون حمایت از تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان، قانون تجارت الکترونیکی و ... ناظر بر فرآیند تولید تا مصرف اینگونه محصولات است. با توجه به جدید بودن اصطلاح محصولات تراریخته و از سوی دیگر ویژگی‌های خاص فرآیند پنهانی ماهیت (مهندسی ژنتیک) در تهیه و تولید آن و همچنین آثاری که بر سلامت و امنیت غذایی و محیط زیست دارد، به نظر می‌رسد، احراز مسئولیت جزایی، مدنی و اداری و اثبات رابطه علیت بین رفتار ارتكابی و جرایم و خسارات انتسابی، یکی از پیچیده ترین بخش‌ها در حوزه دادرسی عادلانه است. ضمن اینکه تجهیزات و توان فنی و کارشناسی پزشکی قانونی و سایر کارشناسان رسمی موجود کشور، از قابلیت لازم فنی در ارائه نظریات مستدل و مستند در حال حاضر برخوردار و بهره‌مند نیستند. نهادهای اجرایی متولی نظارت بر موضوع مانند سازمان غذا و دارو، وزارت جهاد کشاورزی، گمرکات کشور، شورای ایمنی زیستی، شورای عالی سلامت و امنیت غذایی، ستاد هماهنگی اقتصادی سرا قوا، ستاد مبارزه با قاچاق کالا و ارز، سازمان حمایت از حقوق تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان و ... انسجام بخشی و تمرکز در موضوع را دچار مشکلات جدی و اساسی نموده است.

بنابراین به لحاظ حیاتی بودن امنیت غذایی و نقش محصولات تراریخته در تأمین آن و نقش تأثیرگذاری که بر امنیت سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و ... کشور دارد، برای نیل به اهداف و راهبردهای اثربخش پیشنهاد می‌گردد که قوانین موجود به روز رسانی و قانونی خاص و کامل تحت عنوان "قانون جامع محصولات تراریخته" از سوی سیاست‌گذاران اجرایی و تقنینی با استفاده از نظرات فنی و علمی و حقوقی تدوین گردد. به منظور انسجام بخشی و تمرکز گرایی و مسئولیت پذیری نهادهای متولی و ناظر بر موضوع دقیقاً معین و محدود شوند. کارشناسان اداری صادرکننده مجوز و کارشناسان رسمی و سازمان پزشکی قانونی و حتی مراجع قضایی به نحو تخصصی و با ارتقاء تجهیزات فنی و طی دوره‌های آموزشی مرتبط و مورد لزوم در ساختار اداری و سازمانی و قضایی در نظر گرفته شوند.

استناد:

احمدی گلیان سید حسین، تاجی حسین، بهروزیه محمد. سیاست جنایی قضایی ایران در قلمرو جرایم و تخلفات ناظر بر محصولات تراریخته در ایران و آمریکا فصلنامه تحولات سیاسی/اجتماعی معاصر ایران، 1404; 4(4): e228449. doi: 10.30510/pscci.2025.501540.1232

منابع

- ۱- اردبیلی، محمد علی. حقوق جزای عمومی، (۱۳۹۶). (جلد اول) چاپ ۵۳، تهران، انتشارات میزان.
- ۲- بیگدلی، سعید و بدیع صنایع اصفهانی، امین. مبنای مسئولیت مدنی ناشی از محصولات غذایی اصلاح شده ژنتیکی (تراریخته) (مطالعه تطبیقی در حقوق ایران و اسناد بین المللی)، (۱۳۹۳). مطالعات حقوق تطبیقی. دوره ۵، شماره ۲.
- ۳- پوراسماعیل، علیرضا، واعظی کاخکی، محمد رضا، بامری، الهام. بررسی تطبیقی حقوق مصرف کنندگان محصولات ترا ریخته در ایران و اتحادیه اروپا، (۱۳۹۶). مجله اخلاق زیستی. (۱۳۹۶)، دوره ۷، شماره ۲۴.
- ۴- جعفری، مجتبی. مبانی و اصول مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی در قانون مجازات اسلامی، (۱۳۹۵). پژوهش نامه حقوق کیفری دوره ۷، شماره ۲.
- ۵- چاه آبی، غلامرضا و گرجی فرد، حمید رضا. (۱۳۹۶). بررسی ابعاد جرم شناختی مواد تراریخته، از منظر جرم شناسی سبز، فصل نامه قضاوت، شماره ۹۱.
- ۶- حیاتی، علی عباس. شرح قانون آیین دادرسی مدنی. (۱۳۸۵). چاپ دوم، تهران، انتشارات سلیل.
- ۷- حیدری، آیدا و واعظی، سید مجتبی. (۱۳۹۹). مسئولیت کیفری دولت در حوزه اکوسایید، فصلنامه علمی پژوهش های نوین حقوق اداری. سال دوم. شماره ۳.
- ۸- خالقی، علی. نکته ها در قانون آیین دادرسی کیفری. (۱۳۹۵). چاپ هفتم، تهران، انتشارات شهر دانش. ۹
- ۹- داراب پور، مهرباب، مسئولیت مدنی بین المللی دولت ها در پروتکل ایمنی زیستی کارتاها. (۱۳۸۹). پژوهشنامه حقوقی، سال اول، شماره ۱.
- ۱۰- دفتر مطالعات و ارتباطات فناوری های نوین مرکز پژوهش های مجلس. Kargar online . ir (۹۶/۹/۱۶)
- ۱۱- ره پیک، حسن. حقوق مدنی (الزامات بدون قرارداد). (۱۳۷۳). چاپ اول، تهران، انتشارات پیام آزادی.
- ۱۲- سبزواری نژاد، حجت. حقوق جزای عمومی. (۱۳۹۳). (جلد یک)، چاپ دوم، تهران، انتشارات جنگل.

- ۱۳- شریفی، محسن؛ حبیب زاده، محمد جعفر؛ عیسایی تفرشی، محمد و فرجیها، محمد. دگرگونی های مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی در ایران. (۱۳۹۲). مجله حقوقی دادگستری. دوره ۷۷ شماره ۸۰.
- ۱۴- شجاع الساداتی، سید عباس، هاشمیف مریم. (۱۳۸۹). مواد غذایی اصلاح شده ژنتیکی: فرصت ها و چالش ها، فصلنامه علوم و صنایع غذایی، دوره ۷، شماره ۱.
- ۱۵- کاتوزیان، ناصر، مسوولیت ناشی از عیب تولید. (۱۳۸۴). تهران، انتشارات گنج دانش.
- ۱۶- کوچک زاده، احمد، شکوهی، نرگس، مزایا و معایب محصولات تراریخته و ایمنی زیستی. (۱۳۹۵). همایش محصولات تراریخته در خدمت تولید غذای سالم، حفاظت از محیط زیست و توسعه پایدار، دانشگاه کشاورزی و منابع طبیعی رامین خوزستان.
- ۱۷- گلدوزیان، ایرج، (۱۳۷۳). حقوق جزای عمومی (جلد دوم)، چاپ دوم، تهران، انتشارات ماجد.
- ۱۸- میر محمد صادقی، حسین. (۱۳۹۴). جرایم علیه اشخاص، چاپ هجدهم، تهران، انتشارات میزان.
- ۱۹- مهاجر، مینا، صفایف حسین. (۱۳۹۰). ملاحظات اخلاقی و حقوقی در کاربرد محصولات تراریخته با نگاهی به قانون ملی ایمنی زیستی، فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری، سال ۶، شماره ۱.
- ۲۰- وطن خواه، رضا؛ نجفی توانا؛ علی و عباسی، محمود. (۱۳۹۷). مطالعه تطبیقی جرایم زیست فناوری در حقوق ایران و انگلستان و فصلنامه حقوق پزشکی، سال ۱۲، شماره ۴۷.